

Hallituksen esitys eduskunnalle Rikosseuraamuslaitoksen organisaation ja rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi / HE 25/20226 vp

Allekirjoittaneelta pyydettiin lausunto **rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmästä** sivistysvaliokunnan toimialan näkökulmasta erityisesti yleisen koulutusjärjestelmän, koulutusyhteistyön ja -jatkumojen sekä TKI-toiminnan (tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot) kannalta. Erityisesti pyydetään kommentteja siitä, mitä esitys tarkoittaa koulutuspolkujen kannalta.

Johdannoksi

Rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmää koskevan uudistuksen tavoitteena on, että Rikosseuraamuslaitos saa riittävästi koulutettua, säädetyt kelpoisuusvaatimukset täyttävää henkilöstöä erityisesti vartijan tehtäviin. Tällä hetkellä on pulaa pätevistä henkilökunnasta, etenkin vartijoista. Uudistuksen tarkoituksena on myös lisätä opiskelun saavutettavuutta ja joustavuutta sekä opintojen suorittamisen monimuotoisuutta, kuten etäopiskelua ja jo hankitun osaamisen hyväksi lukemisen mahdollisuuksia.

Muutamia näkökulmia

Ratkaisuehdotuksen näihin tavoitteisiin pääsemiseksi esitetään, että Rikosseuraamusalan koulutuskeskus siirretään Rikosseuraamuslaitoksen suoraan alaisuuteen ilman (nykyistä) erillistä hallintoa. Samalla esitetään, että tehtäviä karsitaan siten, että koulutuskeskuksella ei enää olisi vaatimusta harjoittaa omaan toimialaansa liittyvää tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Samalla koulutuskeskus luopuisi ammattikorkeakoulutasoisen, sosionomitutkintoon tähtäävän koulutuksen järjestämisestä. Jäljelle jäisivät tehtäväksi siten vain rikosseuraamusalan tutkintokoulutuksen ja täydennyskoulutuksen järjestäminen.

Esityksessä ehdotetaan, että Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen johtokunta lakkautetaan. Tämä perustellaan siten, että ”kollegiaalinen päätöksentekotoimivalta ei vastaa nykyisiä Rikosseuraamuslaitoksen päätöksentekojärjestelyjä.” Sen sijaan perusteluna ei viitata lainkaan siihen, että johtokunnan kollegiaaliseen rakenteeseen on toiminnallinen syy: johtokunta on vastuussa koulutukseen liittyvästä päätöksenteosta, mukaan lukien päätökset opiskelijavalintoja ja koulutuksesta erottamista koskevissa asioissa sekä tutkintosäännön ja opetussuunnitelman hyväksymisestä. Toiminnan luonne on kuitenkin oleellinen näkökulma, sillä kaikkeen koulutustoimintaan liittyy aina ristiriitaisia intressejä sekä tavoitteita. Niihin kuuluvat opettajien ja oppilaiden erilaiset tarpeet, eri oppiaineiden (teoria vs. käytäntö vs. ohjaus ja harjoittelu) erilaiset tavoitteet ja käytännöt. Tästä syystä kollegiaalinen päätöksenteko tukee päällikkövaltaa paremmin päätöksentekoa, jossa täytyy argumentoiden ottaa huomioon erilaisia näkökulmia, jotta päästään parhaaseen lopputulokseen. Perustellusti voi kysyä, pitäisikö etenkin päätökset tutkintosäännöstä ja opetussuunnitelmasta jättää kollegiaalisen elimen vastuulle, vaikka muut, rutiinomaiset päätökset voitaisiinkin tehdä virkavastuulla.

Koulutusjärjestelmän uudistamisen kaksi päähaastetta

Historiallisesti tarkastellen koulutusjärjestelmän uudistamisessa on kaksi keskeistä ja osittain ristiriitaista tavoitetta:

- 1) Miten ratkaista käsillä oleva ongelma (kuten koulutettujen vartioiden riittämätön koulutusmäärä)
- 2) Miten vastata tulevaisuuden haasteisiin luomalla rakenne, joka on ajantasainen, joustava ja yhteiskunnan mukana kehittyvä järjestelmä.

Ehdotettu koulutusjärjestelmän muutos vastaa erityisesti ensimmäiseen haasteeseen, eli miten lisätä alemman ammatillisen koulutuksen saaneiden vartijoiden määrää. Keinona esitetään rikosseuraamusalan tutkintokoulutuksen sisäänpääsykriteereinä toisen asteen opintoja (ammatillisia tai lukiota) tai poikkeuksellisesti pelkästään riittäviä tietoja ja taitoja (§9). Paperilla tämä näyttää rationaalilta tavalta lisätä hakijoiden määrää. Ei kuitenkaan ole varmaa lisääkö se hakijoiden laatua, sillä 90 opintopistettä kattavien monimuotoisten opintojen suorittaminen vaatii vähintäänkin kohtuullisia opiskelutaitoja.

Toisena keinona suorittaa rikosseuraamusalan tutkinto esitetään uutta täydennyskoulutuksen keinoa, eli työssäoppimisväylää, joka ”olisi tarkoitettu alkuvaiheessa ensisijassa hakijoille, jotka ovat jo suorittaneet 1) turvallisuusalan perustutkinnon, 2) sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon mielenterveys- ja päihdetyön osaamisalalta tai 3) soveltuvan ammatillisen toisen asteen perustutkinnon, jonka lisäksi on suoritettu turvallisuusalan ammattitutkinto.” Ehdotus vaikuttaa järkevältä nykyisen toiminnan kehittämiseltä. Ilmeistä on, että täydennyskoulutukseen panostaminen palvelee sekä vartijoiden koulutuksen ja osaamisen päivittämisen tarvetta että avaa mahdollisuuden pätevöittää jo vartijoina toimivien henkilöiden osaaminen.

Sen sijaan ei ole selvää, miten nämä muutokset auttavat rikosseuraamusalan koulutuksen kehittämistä tulevaisuudessa, kun koulutuskeskukselta poistetaan tutkimus- ja kehittämisvelvoite, ja kun velvoittava yhteistyö sosionomiopinnoissa ammattikorkeakoulun kanssa lopetetaan. Lainsäätäjä esittää tätä puutetta korjaamaan toiveen uudesta yhteistyöstä sekä uusien ammatillisen koulutuksen oppilaitosten että ammattikorkeakoulujen kanssa. Toiveena on myös, että enää yhteistyö ei perustuisi säädetyin, tietyn ammattikorkeakoulun kanssa tehtävään yhteistyöhön ja tiettyyn tutkintoon johtavan koulutuksen järjestämisvastuuseen, vaan sen perusteena olisi sopimusperusteinen rikosseuraamusalan koulutus- ja opetuspalvelujen myyminen (s. 30). Kriittisesti voi kysyä, kuinka realistisena tällaista myyntitoiminnan visiota voi pitää, kun ammatillisesta koulutuksesta on leikattu resursseja?

Samaa päättelyn logiikkaa noudattaa myös toive siitä, että ”Alan korkeakouluopetusta annettaisiin edelleen ammattikorkeakouluissa, mutta koulutuskeskuksen osuus tämän opetuksen järjestämisessä muuttuisi siis siten, että ammattikorkeakoulut voisivat hankkia omaa opetustaan täydentävää opetusta myös koulutuskeskukselta.” (s. 30) Lainsäätäjä on toiveikas siitä, että näin ”toteutuisi rikosseuraamusalan ja korkeakoulujen yhteistyö, myös alan tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatiotoiminnan näkökulmasta. Näin kyettäisiin edelleen turvaamaan se, että rikosseuraamusalan koulutuksessa ja toiminnassa on käytettävissä alan viimeisin tutkimustieto sekä korkeakoulujen tuottamat kehittämis- ja innovaatiotoiminnan tulokset.” (s. 30).

40-vuotinen kokemukseni tutkijana ja tutkimusorganisaation johtajana kertoo, että oppilaitosten yhteistyön edellytyksenä on vahva motivaatio; käytännössä motivaatio nousee siitä, että kaikki osapuolet hyötyvät yhteistyöstä - joko rahaa, tutkintoja tai mainetta. Etenkin vaativa TKI-työ vaatii tuekseen institutionaalisesti sovittua yhteistyötä ja resurssointia, sillä innovaatiot eivät synny itsestään vain opettajien ja tutkijoiden hyvän tahdon varassa. Toinen keino tukea ja synnyttää yhteistyötä on lainsäätäjän esittämä normi. Se voi käynnistää yhteistyön, mutta sen jatkuvuus riippuu koetusta tai saadusta hyödystä. Ehdotuksen laatija ei kuitenkaan ole pohtinut vapaaehtoisen ostopalveluun perustuvan yhteistyön mahdollisia hyötyjä, etuja ja haittoja kaikille osapuolille.

Keskeinen kysymys on, mitä ja miten potentiaalinen ammatillinen oppilaitos tai ammattikorkeakoulu hyötyy mahdollisesta uudesta yhteistyöstä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kanssa? Vai hyötyykö mitään?

Ehdotuksen visio toiminnan kehittämisestä yhteistyön avulla ei vakuuta realismillaan. Vaarana on, että kukaan ei ota vastuuta koulutuksen ja muun toiminnan kehittämisestä, jos ja kun toiminnan kehittäminen jätetään resursoimatta ja lainsäädännöllisesti ilman ohjausta.

Miltä ehdotus näyttää koulutuspolkujen osalta

Minulle ei selvinnyt oheisen dokumentin perusteella, miten uusi vartijakoulutus liittyy muuhun koulutusjärjestelmään. Toisin sanoen, antaako vartijoiden ammatillinen koulutus kelpoisuuden hakeutua kolmannen asteen opintoihin kuten nykyinen rikosseuraamusalan tutkinto. Jos ja kun näin on asianlaita, tästä tutkinnosta ei muodostu koulutuksellista umpiperää, sillä se mahdollistaa oppilaiden opintojen jatkamisen sekä muissa toisen asteen oppilaitoksissa että myös kolmannella asteella.

Jyväskylässä 12.5.2026

Jussi Välimaa, emeritus professori

Jyväskylän yliopisto